

LA INDÚSTRIA SURERA A SANT FELIU DE GUÍXOLS I EL SEU CAPITAL ESTRANGER (HUMÀ I FINANCER), EN ELS SEGLES XIX-XX

GERARD BUSSOT I LIÑÓN

RESUM: L'arribada d'industrials i companyies estrangeres relacionades amb el sector surer a Sant Feliu de Guíxols – així com a les comarques gironines- a mitjan dècada del segle XIX, preferentment de nacionalitat alemanya i francesa, marcaria un abans i un després en el desenvolupament comercial de la indústria surotapera del nostre país. Malgrat això, hi hagué empresaris pioners que a partir del primer terç d'aquell segle, entenent que a les nostres comarques hi havia un camp excel·lent per obrir-se camí –no en va es necessitaven anualment 25.000 quintars de suro recol·lectat, que equivalien a 12.000 quintars lliurats a peu de fàbrica, amb un preu de 41 duros de plata a l'embalatge de trenta mil «finos» o taps de primera(1825)–, s'establiren inicialment i concertaren importants societats amb capital mixt, entre industrials del sector i comerciants estrangers, per passar més tard a constituir-se en companyies amb gestió i cabals forasters propis.

PARAULES CLAU: industrials surers, fàbriques, societats, capitals financers, manuscrit.

INTRODUCCIÓ

El mes de desembre de l'any 2002 va sortir publicat el llibre *Indústries, comerços i serveis. Sant Feliu de Guíxols 1800-1930*, editat per Edicions El Carrilet, del qual vaig ésser l'autor. En un dels seus capítols s'estudiava la constitució empresarial (capitals socials, socis fundadors, activitats econòmiques, etc.) de les indústries surotaperes més importants d'aquella època a Sant Feliu de Guíxols.

En aquests darrers anys he pogut aplegar nova informació que amplia o complementa l'activitat d'aquelles empreses establertes a la població amb capital estranger, i que es varen convertir, conjuntament amb les d'àmbit local, en un dels motors econòmics més importants de la nostra comarca.

Casualment, l'estiu de l'any 2004, vaig tenir la sort de contactar amb la senyora Ulrike Gressel-Bender, néta de Karl August Bender, que alhora era el nét del fundador d'aquella nissaga d'industrials alemanys Heinrich Adam Bender (1822-1883). El seu avi, que va arribar a ser vicecònsul d'Alemanya a Sant Feliu, va tenir un destacat paper dins del sector surotaper de la comarca a partir dels primers decennis del segle XX.

D'aquesta manera, la seva néta Ulrike –que resideix als estius a s'Agaró i està maridada amb un català, que domina a la perfecció el nostre idioma (parlat i correctament escrit), i té un fill professor de violí a l'escola de música de Sant Feliu –, em va facilitar i em va traduir un manuscrit de quinze folis mecanografiats i escrits en alemany, redactats pel seu avi Karl August Bender, l'any 1969.

Sens dubte, aquest text es converteix en un document molt valuós per als estudiosos del sector surotaper, no tan sols pel fet que pocs industrials han deixat escrites les seves vivències, i menys encara pel que fa al col·lectiu de comerciants estrangers, sinó perquè ens dóna una informació precisa dels motius i peripècies d'aquesta família domiciliada a Sant Feliu de Guíxols.

Crec, doncs, que és molt interessant donar a conèixer aquest document inèdit.

ORÍGENS DELS PRIMERS INDUSTRIALS ESTRANGERS ESTABLERTS A SANT FELIU DE GUÍXOLS

Malgrat que la consolidació de les primeres societats concertades amb capital mixt entre industrials locals i comerciants estrangers, cal situar-les cap a mitjan segle XIX –amb els seus inicis a partir del primer terç d'aquell segle –, i en uns moments força propicis per a la indústria surotapera del país, amb més de quatre-centes fàbriques i sis mil treballadors assalariats a setanta-cinc poblacions de Catalunya, els primers industrials estrangers que figuren en el registre de repartiment de contribucions de Sant Feliu de Guíxols l'any 1838¹ són els comerciants d'origen francès Joseph Trézéguets, natural de Bordeus, i Louis Perdrieux Detable, nascut a Dives, al departament de Calvados.

¹ AMSFG. Contribucions i cadastre 1735-1846. Secció VIII, núm. 7 i 8. Cubeta 57.

Amb gestió i capital foraster propi aquests contribuents que, inicialment recorrien les comarques de l'Empordà on compraven la matèria primera i l'enviaven cap a França, varen passar a establir-se definitivament a Sant Feliu, on bastirien les seves pròpies fàbriques. Tot i així, l'industrial Trézéguets es queixà a les autoritats municipals d'haver passat de pagar 120 rals de l'any econòmic anterior (1837), als 320 rals de l'actual; una quantitat que considerava desproporcionada en haver aturat aquell mateix any, pràcticament, la seva activitat comercial. Per això demanava a l'Administració local que li apliqués el repartiment de la mateixa manera que a "cualquier contribuyente español".

Sabem, però, que la seva petició va ser refusada pels perits municipals, en haver-se augment la base del subsidi anual de comerç designat per a la vila, així com pel fet que Trézéguets havia realitzat obres d'ampliació de la seva fàbrica durant aquell any.

Temps després arribarien a la nostra població altres industrials estrangers que donarien un fort impuls a la indústria surera de mitjan d'aquell segle: William M. Bucknall (1846), de nacionalitat anglesa, nascut a Londres, de 24 anys d'edat, i el francès Jean Bidouze Juzan, natural de Mazin, al departament de Lot et Garonne, de 50 anys (1857). Ambdós comerciants, així com les seves respectives empreses, tindrien una activitat comercial prolongada a la nostra ciutat.²

Qui s'adonaria que la producció surera catalana era del tot limitada per abastar la creixent demanda del sector, serien Louis Perdrieux i el mateix Bucknall, que iniciaren la compra de la matèria primera a Extremadura i Andalusia, i establiren a Sant Feliu de Guíxols els primers magatzems de venda de suro de la Península a principis del decenni dels anys seixanta.

² William Bucknall inauguraria la seva primera fàbrica a Sant Feliu de Guíxols el 1858, que era una filial de l'empresa familiar domiciliada a Londres Henry Bucknall and Son. Aquesta empresa, fundada pel seu pare i germà gran John S. Bucknall l'any 1848, va estar en actiu a la nostra població fins el 1925, amb el nom de Bucknall, Scholtz y Cia. (AMSFG. Manuals d'Acords 9-IV-1858; Contribucions industrials 1877-78, 1924-25. Passaports, 1853. Secció II, núm. 29. Registre de la Propietat de Sant Feliu de Guíxols: Tom. 713, finca 2.873, foli 136-139).

En canvi, Jean Bidouze (Mazin, França, 1807-Sant Feliu de Guíxols 1892), esposat amb la també ciutadana francesa Marie Louise Frona Tricout, i conegut a Sant Feliu popularment com a *Mussiu Vidusa*, transformació oral i degenerativa de Monsieur Bidouze, va ser un important industrial que va romandre a la nostra població trenta-cinc anys comercialitzant i fabricant taps de suro. Fou tan conegut aquest empresari francès a Sant Feliu, que el cèlebre Manel de l'Horta, pseudònim de Manel Sala Boada, autor de les conegudes "Ganxonerics" (llibre on es recullen una sèrie de contes humorístics ganxons), li dedicà un capítol sobre un afer que va tenir en un hort que conreava al sector de Mas Cabanyes.

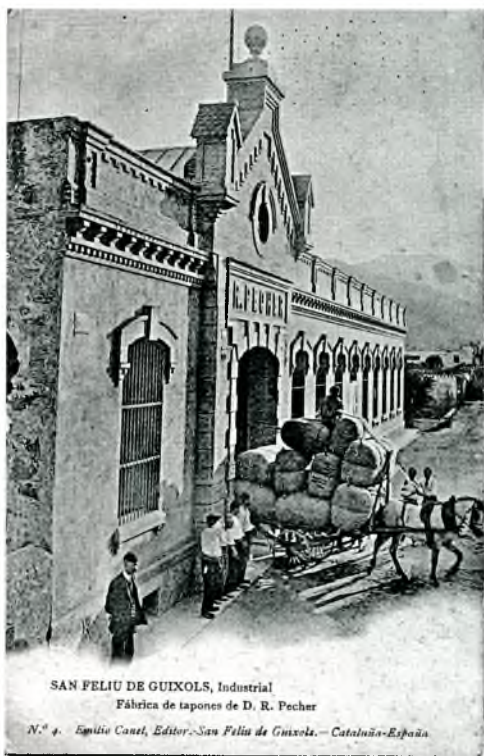
Sant Feliu de Guíxols, vist des del bosc i camps de can Vallcebre (Procedència: Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. Núm. Reg. 3.485).

INDUSTRIALS SURERS GUIXOLENCES ASSOCIATS AMB COMPANYIES ESTRANGERES (1835 – 1885)

Les primeres societats amb capital mixt formalitzades per empresaris de Sant Feliu i comerciants estrangers, cal situar-les al primer terç del segle XIX. Tenim coneixement, doncs, de les formalitzades per Rafael Patxot i H. Lochet de Reims, i la de Joan Vinyas i Genís amb l'industrial holandès Gerhard Johan Huygen de Rotterdam (1835), que constituïren l'empresa Vinyas y Cia a Sant Feliu de Guíxols, i Vinyas, Huygen i Cia a Rotterdam.

Altres industrials locals les formalitzaren més endavant, a mitjan d'aquell segle i el decenni dels anys vuitanta: Francesc Poujarniscle amb l'industrial alemany Heinrich A. Bender (1853), Francesc Ferrer i Ribas amb l'importador de suro de nacionalitat francesa Louis Bartés (1876), de la ciutat d'Épernay, on fabricaven taps per a xampany sota la raó social de Ferrer et Bartés. D'aquesta mateixa manera, i durant aquells anys, també ho farien Francesc Daltabuit i Patxot amb Robert Pecher de Viena (1876), que formalitzaren l'empresa Daltabuit & Pecher, amb domicili social a Viena i Sant Feliu de Guíxols; Jaume Rovira i Surís amb els socis Toussanit Charles i Émile Pansin d'Épernay (1885) fundaren la societat T. Charles et Cia amb un capital social de 400.000 francs francesos, i Domènec Vilaret i Salvador Fàbregas amb la companyia Charles Pansin et Cia – els mateixos socis de T. Charles et Cia -, amb un capital de 300.000 francs.

L'època daurada del gremi surer (1880-1899) va concretar-se en tot d'un munt d'empreses locals que donaven feina a centenars de treballadors, com les fàbriques Batet, Badosa, Brugada, Burgell, Cateura, Rovira, Sala,

Fàbrica de R. Pecher. L'empresa C.A. Greiner la va comprar l'any 1917 (Procedència: Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guixols. Núm. Reg. 4.600).

Salip, etc. També, però, amb el “desembarcament” d'empreses estrangeres que s'establiren a Sant Feliu, aleshores amb capital i gestió pròpia, com Mart Willmer Jok (1881), R. Pecher (1884), H.A.Bender (1882), o Baunach y Cia (1898), i les que les hi seguirien a començament del segle XX: Charles Pansin (1903), Korn y Cia, (1905), Baunach-Glassner y Cia (1906), C. A. Greiner (1906), o H. Heller, successor de Baunach-Glassner y Cia (1918).

D'aquestes empreses citades, les més representatives a la nostra població serien les formalitzades per Louis Perdrieux Detable i Charles Pansin, amb capital francès, i les de Baunach-Glassner y Cia, amb el seu successor Heinrich Heller),

C.A. Greiner, i la d'H.A. Bender, amb capital alemany.³

EL CAPITAL FINANCER FRANCÈS: (PERDRIEUX Y CIA. CHARLES PANSIN)

PERDRIEUX Y CIA.

Louis Perdrieux Detable ja havia recorregut les comarques de l'Empordà, comprant la matèria primera i revenent-la a França, abans que decidís d'establir-se com exportador de suro en brut amb domicili

³ Dades notariales extretes dels llibres de notaria dipositats a l'Arxiu Històric Comarcal de la Bisbal d'Empordà (1854-1900). Notaris: Joaquim Ametller (1866-1896); Josep M. Llinàs (1854-1884); I. Prat (1885-1886); Josep Sala Martí (1881-1896). Complementen aquesta informació, pel que fa referència als capitals financers francesos i alemanys, la documentació notarial, registral i de comptabilitat particular facilitades per les empreses Charles Pansin (França) i C.A. Greiner (Alemanya).

La família Perdrieux fotografiada als jardins de casa seva. Assegut es reconeix Josep Perdrieux Jofre i, darrere seu, els seus dos fills Lluís i Ildefons (Procedència: autor).

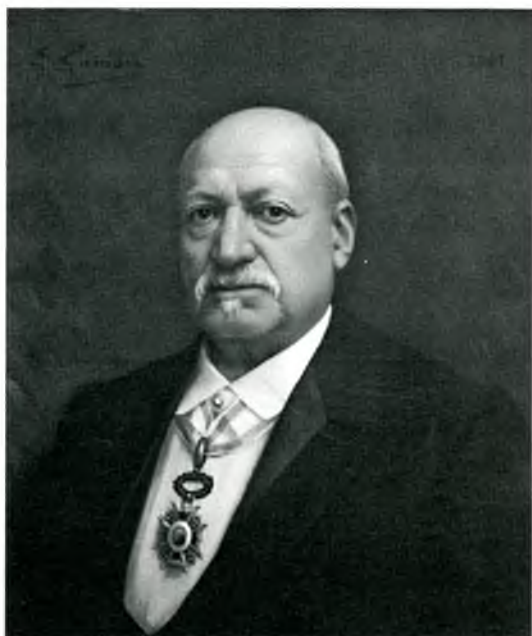
a Sant Feliu, a la darrereria dels anys trenta del segle XIX. De fet, pel registre de baptismes parroquials podem saber que Louis Perdrieux residia a Sant Feliu de Guíxols molt abans que aparegués per primera vegada a la contribució industrial de l'any 1838. D'aquesta manera, el 17 de juny de 1828, la seva esposa guixolencita Rita Jofre i Paradís va donar llum al seu primer fill anomenat Josep.

Amb els anys, tant Louis Perdrieux com els seus dos fills Josep i Lluís Perdrieux Jofre es dedicarien a comprar i exportar suro en panna, i fins a l'any 1872 no es construiria la seva fàbrica al carrer de Tueda. Fou aleshores quan

es varen associar amb els industrials de Palafrugell Tomàs i Alexandre Girbau Prats i Josep Sagrera Marquès, per constituir la raó social Perdrieux, Sagrera y Girbal per a la l'exploració de suro provenint de Còrsega, amb un capital social de 45.000 francs francesos.

D'aquells anys en sortiren diverses companyies paral·leles gestionades pels seus fill i néts (de cognom Perdrieux Cateura), com la Perdrieux y Cia (1874), amb Antoni Marquès Vila i un capital social de 120.000 ptes., Perdrieux e Hijo (1879) formalitzada per Josep Perdrieux Jofre i el seu fill Lluís Perdrieux Cateura i un capital de 30.000 ptes. També finirien altres companyies a començament de l'any 1880, com les anomenades Perdrieux père & fils –el seu fundador havia mort a Sant Feliu l'any 1879–, així com la Perdrieux y Cia i la Perdrieux, Sagrera y Girbal.

A la dècada dels anys vuitanta, hom constituïria la societat mercantil Perdrieux & Kamp, formada per Josep Perdrieux Jofre i Lluís Perdrieux Cateura d'una banda, i l'empresa J. Kamp & Sohns de Hoher

Toussaint Joseph Charles amb la insígnia de la Reial Orde de Comendador d'Isabel la Catòlica. Procedència: autor. Col·lecció d'imatges Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. Núm. Reg. 3.119).

(Alemanya), amb un capital social de 15.000 ptes. Amb la defunció de Josep Perdrieux Jofre el 1888, els seus fills Josep i Ildefons Perdrieux Cateura varen integrar una nova societat anomenada Hijos de J. Perdrieux, també amb un capital social de 15.000 ptes.

La família Perdrieux va ser una de les famílies més benestants de Sant Feliu de Guíxols de finals del segle XIX i començament del XX. Actualment encara en són testimonis dues magnífiques edificacions situades al bell mig del passeig del Mar de Sant

Feliu, entre el carrer de Sant Pere i la rambla d'Antoni Vidal. Les emblemàtiques construccions les varen fer edificar Lluís Perdrieux Jofre el 1891, i Lluís Perdrieux Cateura (avui coneguda com casa Sibils) el 1892.

Precisament Ildefons Perdrieux Cateura, nét del patriarca Louis Perdrieux Detable, arribat a Sant Feliu de Guíxols a la dècada dels anys vint del segle XIX, esdevindria alcalde de la població guixolenc a entre el mes de juliol de 1895 i juliol de 1897.

CHARLES PANSIN

L'empresa Charles Pansin, originària d'Épernay, es va establir oficialment a Sant Feliu de Guíxols l'any 1903, sota la gerència de Charles Pansin que, curiosament, duia el mateix nom i cognom de la companyia fundada pel seu avi matern Toussaint Joseph Charles i el seu pare Émile Pansin. Tot i així, els seus contactes comercials amb els industrials guixolencs s'havien iniciat molts anys abans, quan aquesta empresa dedicada al comerç internacional de taps de suro va associar-se el 1885 amb el comerciant de Sant Feliu Jaume Rovira i Suris, amb un capital social

de 400.000 francs francesos. Cinc anys després, ho faria també amb els socis Domènec Vilaret i Salvador Fàbregas, amb un fons fix de 300.000 francs, i sota la denominació de Pansin et Cia.

El nét de Toussaint Joseph Charles, i primogènit de la família Pansin, en Charles Pansin, va realitzar llargues estades comercials a Sant Feliu de Guíxols. Fruit d'aquest contacte, Pansin es maridà el mes de maig de 1897 amb Elòdia Gispert Sabater, de 22 anys, nascuda a Greenwich (Anglaterra) on els seus pares, naturals de Sant Feliu, havien obert un negoci de filatures. D'aquesta unió en naixeria a Sant Feliu la seva única filla Isabelle Pansin (1898), malgrat que la mare moriria l'any següent de greu malaltia (15-XII-1899).

Amb la defunció del fundador Toussaint Joseph Charles l'any 1904 –que poc abans havia estat condecorat pel Govern espanyol amb la Reial Orde de Comendador d'Isabel la Catòlica–, Charles Pansin assumiria la gerència de l'empresa. A cavall, doncs, de Sant Feliu de Guíxols i Épernay, l'empresa Charles Pansin es va convertir, pel seu volum de facturació, en una de les més importants de la població.

Home de caràcter eixut i intransigent, s'enfrontà a trets a un piquet d'obriers de Sant Feliu durant la vaga laboral del 27 de juliol de 1909. Detingut per les forces de la Guàrdia Civil, la seva causa judicial seria arxivada tot afavorida amb les circumstàncies que ocorregueren a Catalunya amb l'inici de la Setmana Tràgica.

Pocs mesos després de constituir-se a Épernay la societat col·lectiva Pansin Charles et Fils (1911), amb Charles Pansin al capdavant, i els seus germans Georges, René i el seu cunyat Julien Prioux, el principal promotor d'aquella empresa – Charles Pansin – va morir sobtadament a Épernay. Aleshores, la direcció de la fàbrica de Sant Feliu va passar a dirigir-la Jean Prioux-Pansin, nebot de Charles Pansin, que va consolidar aquesta companyia com una de les més importants de la comarca.

EL CAPITAL FINANCER ALEMANY: (BAUNACH-GLASSNER Y CIA, AMB EL SEU SUCCESSOR HEINRICH HELLER. C.A. GREINER, I H.A. BENDER).

BAUNACH-GLASSNER Y CIA

El germans Alexander i Willhem-Otto Baunach Jacobi varen fundar la seva empresa a Frankfurt del Main, cap als anys vuitanta del segle XIX. Amb l'augment de la producció surera a Alemanya i afegida a la continuada importació de la matèria i els seus aranzels, molts comerciants alemanys van decidir d'establir-se a les comarques gironines.

Heinrich Glassner vestint l'uniforme d'oficial prussià a la Primera Guerra Mundial (1914). (Procedència: autor. Col·lecció d'imatges Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. Núm. Reg. 3.380).

trimoni amb una rica alemanya li va permetre d'aportar el capital en metàl·lic necessari per tal de formar part de l'empresa. D'aquells anys en són, doncs, el seu pas per la nostra ciutat, ampliant comercialment la Baunach-Glassner y Cia, i bastint al sector de Mascanada un dels xalets més bonics i identificatius de Sant Feliu, tot i que d'una marcada arquitectura alemanya.

L'esclat de la Primera Guerra Mundial (1914-18) va fer decidir-lo de marxar cap a Alemanya i incorporar-se immediatament a l'exèrcit com a oficial prusià de la reserva. Enviat al front poc després, trobà la mort en un dels primers combats davant les forces aliades.

Fou durant aquest període bèl·lic que el segon gerent de la casa Baunach-Glassner y Cia, Heinrich Heller Müller, nascut a Schwalbach l'any

L'empresa Baunach Hermanos va obrir una fàbrica a Sant Feliu l'any 1898, i va ser designat ràpidament pel Govern espanyol vicecònsol d'Espanya a la ciutat de Frankfurt. L'any 1906, el gerent comercial de l'empresa, Heinrich Glassner Stork, que regentava la sucursal a Sant Feliu des de l'any 1900, va associar-se amb els germans Baunach, i es va formalitzar oficialment l'empresa Baunach-Glassner y Cia.

Aquest nou soci, nascut a Oberwetz (Prússia), i que havia fet de jove la carrera militar i s'havia llicenciat amb el grau de tinent, va passar en pocs anys de treballar d'administratiu a les oficines de Frankfurt, a associar-se amb aquella important companyia. No cal dir, però, que el seu ma-

Interior de la fàbrica C.A. Greiner. (Procedència: autor).

1877, i arribat a Sant Feliu el 1900, es féu càrrec de la sucursal guixolenca. Lluny de poder relacionar-se amb la casa central d'Alemanya, es va haver d'associar amb l'empresari lloretenc Pius Cabanillas per poder continuar treballant sota l'empara d'una societat nacional.

Acabada la guerra europea el 1918, Heller, que s'havia casat amb una filla d'un taper de la Bisbal d'Empordà, va obtenir una opció de compra d'aquella antiga fàbrica Baunach de Sant Feliu, i inicià el seu comerç sota la raó social de H. Heller, amb sucursal a Colònia, des d'on distribuïa la seva mercaderia a diversos països d'Europa.

Amb el temps, la família Heller esdevindria una de les més arrelades d'aquell grup d'industrials alemanys establerts a Sant Feliu. Els fills d'Heinrich, Enric i Guillem Heller Vila viurien i treballarien a Sant Feliu durant tota la seva vida, formant part del seu teixit social, cultural i associatiu de la ciutat.

C.A. GREINER

En els seus inicis Carl Albert Greiner tenia una botiga d'ultramarins a la ciutat de Nürtingen, on embotellava aigua de Seltz (1868). La manca de taps de suro apropiats per tapar les seves ampolles el va fer decidir

de fabricar-los ell mateix. Això succeïa l'any 1873 i, sis anys després, Greiner abandonà el seu establiment comercial i es dedicà plenament a la fabricació de taps.

El seu fill primogènit, Theodor Greiner, aprengué l'ofici lluny de l'entorn familiar, concretament a Odessa (Rússia) i, més tard, obrí una primera sucursal a Michelsdorf (Àustria). D'aquesta manera, a les darreries del anys noranta del segle XIX, Theodor viatjà per Espanya i Portugal per tal de comprar suro en panna. Aleshores va tenir contactes amb comerciants de Sant Feliu, concretament amb la casa Estrada y Cia. Tot i això, l'interès a conèixer el comerç i la indústria del nostre país, el va fer decidir d'enviar cap a Sant Feliu el seu germà Adolf Greiner, el 1902. Quatre anys després, la casa C. A. Greiner es va establir oficialment a Sant Feliu de Guíxols (1906), primer en règim de lloguer en una fàbrica al sector de Mascanada, i més tard amb la compra de l'antiga fàbrica de Roc Sala Oliu (1913).

En iniciar-se la Primera Guerra Mundial (1914) la casa principal Greiner & Sohn –que va passar per dificultats econòmiques com la majoria d'empreses sureres de tota Europa–, comptava aleshores amb quatre importants establiments: Nürtingen i Grötzingen, a Alemanya; Michelsdorf, a Àustria; i Sant Feliu de Guíxols, a Catalunya. Malgrat tot, aquesta empresa va poder comprar l'any 1917 la totalitat de la companyia surera de Robert Pecher, industrial d'origen alemany domiciliat a Viena, i que comptava també amb una important fàbrica a Sant Feliu de Guíxols.

Així, amb la denominació oficial de C.A. Greiner e Hijos, formalitzada pels quatre fills de Carl Albert Greiner el 1915, i amb un capital social de 100.000 ptes, la casa Greiner es convertiria en una de les indústries de suro més importants del sector, i amb noves fàbriques a l'estranger com la de Santiago de Xile, Faro (Portugal) i Londres.

Amb la constitució de la nova companyia C. A. Greiner e Hijos S.A., l'any 1926, amb un capital social de més d'un milió de pessetes, aquesta empresa continuaria la seva singladura comercial a la nostra ciutat fins a les darreries dels anys vuitanta del segle XX.

H. A. BENDER

L'any 1851 el jove Heinrich Adam Bender va fundar a la ciutat de Manheim (Alemanya) una empresa dedicada a la fabricació de taps de suro. Malgrat que en els seus inicis la casa Bender comprava suro importat directament de les comarques de l'Empordà, a la dècada dels anys seixanta es va associar amb el guixolenc Francesc Poujarniscle i Parent que, en qualitat de soci comissionista, comprava suro del país i l'en-

El fundador de la casa Bender, Heinrich Adam Bender (1822-1883). (Procedència: autor).

viava a Bender per tal que fabriqués els taps manufacturats. No seria fins l'any 1882 que l'empresa Bender compraria a Poujarniscle la fàbrica de taps que aquest tenia funcionant a Sant Feliu, concretament al costat del monestir, pel preu total de 45.000 ptes.

Amb la defunció d'Heinrich Adam Bender (1822-1883) es féu càrrec de la direcció de les empreses de Frankenthal i Sant Feliu de Guíxols el seu fill gran August Bender. La gerència de les tres fàbriques seria gestionada pels germans: Philippe Alois (a Mannheim), Wilhem (a Frankenthal), i Frank, Georg Heinrich i Karl (a Sant Feliu de Guíxols i Palafrugell).

Per la seva producció de taps, l'empresa Bender -que se havia expandit a Sant Feliu amb la construcció d'una nova fàbrica al sector del Molí d'en Blanc, prop del carrer del Bruc, l'any 1898-, va passar a convertir-se en la casa surera més important de Catalunya. Per aquesta raó Georg Heinrich Bender va ser nomenat Cavaller de l'Orde de Carles III, i Comendador de l'Orde d'Isabel la Catòlica i, l'any 1897, seria nomenat vicecònsol de l'imperi alemany a la província de Girona.

Empresa pionera en la modernització de maquinària surera, a l'inici del segle XX comptabilitzava més de cinc mil treballadors, repartits entre les fàbriques de Mannheim, Frankfurt, Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell i Sevilla.

Amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial (1914-18), que afectà greument l'exportació del comerç internacional, la casa Bender -que des de l'any 1912 havia designat com a gerent de la fàbrica de Sant Feliu a l'apoderat d'origen alemany Willy Müller -, va haver de subsistir afrontant incomputables dificultats, tant de caire personal -amb la defunció de

més d'un membre de la família Bender als camps de batalla -, com les estrictament econòmiques i empresarials.

En acabar la guerra, aquesta companyia havia perdut pràcticament la totalitat del seu mercat mundial, i malgrat iniciar novament l'activitat industrial al decenni dels anys vint, la casa Bender no superaria la difícil competència que imposava un nou sistema comercial empès per les potències guanyadores. D'aquesta manera, l'any 1929, la casa central i les seves empreses filials varen ésser venudes a la multinacional nord-americana Corona-Korn-Cork and Seal.

MANUSCRIT DE KARL AUGUST BENDER (1969) SOBRE ELS AFERS FAMILIARS I COMERCIALS DE L'EMPRESA H. A. BENDER⁴

"Heinrich Adam Bender –el meu avi- va néixer l'any 1822, i va venir per primera vegada a Espanya el 20 d'agost de 1851, a l'edat de 29 anys. De jove havia treballat a la casa Eisenhardt & Bender, que comercialitzava amb te, brocals per a cigarretes, i taps de suro. Temps més tard es fundà a Frankental, al Palatinat, la fàbrica Bender & Co.

L'any 1853, Heinrich A. Bender s'associà amb el català Francesc Poujarniscle i obriren una fàbrica a Alemanya, amb el nom de Poujarniscle & Bender. Quinze anys després, el 1868, Bender va comprar la part de la companyia a Poujarniscle i, el 1882, extingida aquella firma, es constituí a Alemanya la casa H. A. Bender & Sohns, i a Sant Feliu de Guíxols Hijos de H. A. Bender.

Mentrestant, el 26 d'agost de 1861, el meu avi Heinrich s'havia casat amb Magdalene Kimmel, nascuda el 24 d'abril de 1831 a Manheim, que era la setena filla del matrimoni Kimmel. D'aquesta unió, en nasqueren sis fills: August, Heinrich, Alois, Wilhem, Franz i Karl, el desig del seu pare era d'ocupar-los en les empreses familiars dedicades a la indústria del suro. Així, August, el seu primogènit, va ser encarregat de dirigir la fàbrica de Manheim; Alois, enviat a Espanya el temps que fos necessari per conèixer el negoci; Wilhem, a Frankental; Heinrich, a la casa Eisenhardt & Bender, i el petit Karl, quan comptés amb l'edat apropiada, se'l designà que seria comercial de la mateixa casa Eisenhardt & Bender.

Comercialment la casa Bender era força important: fabricava taps de

⁴ He respectat en el possible la concepció gramatical de l'original, redactat íntegrament en alemany. De vegades aquest manuscrit està escrit en primera persona i d'altres en tercera, sense seguir un ordre cronològic dels fets comercials o familiars, ni tampoc pel que fa als esdeveniments de l'època; motiu pel qual no ha estat gens fàcil estructurar-ho com a un document.

HIJOS DE H. A. BENDER
FABRICANTES Y EXPORTADORES DE TAPONES.
San Feliu de Guixols | España
Sevilla
Mannheim | Alemania
Frankenthal

Nuestra fabrica en S. Feliu de Guixols.

Fabricación de Cuadros.

Secció de treballadors de la casa Hijos de H. A. Bender, a començament del segle XX. (Procedència: Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. Núm. Reg. 1.008).

suro, brocals per a cigarretes i també paper i làmines de suro. Fins i tot, l'empresa cervesera "Busch, Pabst & Schutz", fundada per alemanys residents als Estats Units, feien importants comandes de taps a les fàbriques Bender.

La nostra família, representada per August i Alois Bender, residia a Sant Feliu de Guíxols des de l'any 1875. El primer, però, va tornar aviat a Mannheim, i Alois es quedà a Sant Feliu i més tard esdevindria el meu pare. L'any 1889 va venir a Espanya (a Sant Feliu) en Heinrich Bender, casat amb Anna Zeroni, que havien viscut un temps a Rússia, als quals Sant Feliu els va semblar molt província. Més tard va arribar en Franz Bender –esposat amb Ida Baumstark, filla d'un pastor evangèlic anomenat Christian Baumstark – que va anar a treballar a la sucursal de Palafrugell, i el 1902 ho va fer el seu germà Karl, ara ja actiu a l'empresa, i que més tard es casaria amb Anna Erhardt i tindrien tres filles. En Karl comprava aleshores suro en panna per a l'empresa familiar, i a començament d'aquell nou segle, es faria càrrec de la direcció de Sant Feliu.

Al carrer Capmany de Sant Feliu la família Bender va comprar una gran casa, amb sala de billar, pista de bitlles i terreny esportiu al seu

Karl August Bender (1884-1979), autor del manuscrit sobre la família Bender. (Procedència Rainer Müller Alken).

darrere que donava a la riera del Monestir. Els Bender tenien contacte social, no tan sols amb els industrials alemanys que amb els anys, havien arribat a Sant Feliu com els Greiner, Glassner, Heller, Vinke, Messer, Wilfel, Feurlein, Brandenstein, o d'altres, sinó que també amb destacades personalitats del poble: Sabater, Pascual, Rovira, Viader –gran impressor de la població que va fer servir les làmines de suro fabricades per la casa Bender per estampar-hi el Quixot, regalant-li un exemplar al rei d'Espanya, o els cèlebres pintors Colom, i Galofre Oller, o el músic Juli Garreta que sovint es trobava a casa nostra.

Els fills dels Bender, alguns nascuts a Sant Feliu de Guíxols, tenien inicialment professors nadius alemanys per al seu ensenyament. Més tard, però, i en ésser més grans, varen ser enviats a Alemanya a estudiar, perquè si no hagués estat així, haurien d'haver anat a estudiar al col·legi alemany de Barcelona, fundat el 1892. Aleshores, la família va considerar que aquest institut quedava molt lluny i poc comunicat amb Sant Feliu, per a poder anar i venir cada setmana. Per això hom decidí de traslladar-los cap a Alemanya.

A la mateixa empresa Bender, hi havia una branca que fabricava "tre-fins" per tapar les ampolles de cava. Aquesta secció subministrava els taps manufacturats a les cases Raventós i Codorniu, malgrat que mai vàrem aconseguir entrar en l'important mercat francès que, aleshores, dominava l'empresa Montaner.

L'esposa d'Heinrich Adam Bender, el fundador de la nissaga d'empresaris alemanys, – o sigui, la meva àvia – Magdalene Kimmel va morir el 14 de desembre de 1902 a Manheim; havia tingut sis fills i vint-i-cinc

néts. El primer fill d'Alois Bender vaig ésser jo, Karl August Bender. Vaig néixer a Lleida el 10 d'agost de 1884, però ho podia haver fet a Sant Feliu de Guíxols si no hagués estat pels rumors d'una possible epidèmia de còlera que havia d'arribar a Sant Feliu. La por dels meus pares que l'embaràs de la meua mare Julie pogués tenir complicacions, els va fer decidir de traslladar-se a Lleida. Allí hi vaig néixer poc després, i en as-sabentar-se que no hi havia hagut cap epidèmia a la zona, els meus pares decidiren de retornar a Sant Feliu amb el bebè.

Quan vaig tenir edat escolar em varen portar a Alemanya a estudiar. Allí hi vaig fer tot el batxillerat, encara que solia venir amb regularitat a Sant Feliu, sobretot durant les vacances. Més tard vaig estudiar a Manheim i Colònia una diplomatura mercantil, per ser enviat temps després a Reims (França) on aprengué el francès, precisament a l'empresa familiar Bender Cork et Cie. També vaig anar als Estats Units, concretament a Broklyn, Nova York, on vaig aprendre l'anglès. Així, després de força temps, el mes de setembre de 1908 vaig arribar a Espanya via Gibraltar, on m'esperaven els meus pares. Des d'aquest lloc aprofitarem de visitar les diverses finques que la família posseïa a Almoraima, a Andalusia, i després d'uns quants dies de visites, vàrem emprendre el camí de retorn cap a Sant Feliu de Guíxols.

Fou a partir del mes d'octubre de l'any 1910 que la nova generació dels Bender es faria càrrec de les seves empreses. El 8 d'octubre d'aquell mateix any es formalitzaria un consell d'administració que presidí Kurt Bender, fill d'August, un meu oncle –a qui encara recordo passejant amb un dels primers i flamants cotxes Hispano Suïza per Sant Feliu l'any 1904, amb matrícula GE-05, que era conduït pel xofer senyor Puig. El meu cosí Karl havia dirigit interinament la fàbrica de Sant Feliu, però aleshores va quedar-se a la fàbrica de Frankental per gestionar-la personalment. En canvi, el procurador de la fàbrica de Manheim, el també cosí Willy Bender, fill de Wilhem, passaria a dirigir definitivament aquella empresa.

A la fàbrica de Sant Feliu de Guíxols vaig ser designat gerent de l'empresa d'ençà el 1908, i treballava amb els negocis de la societat que comercialitzava amb el Banco Alemán Transatlántico, filial del Deutsche Vebersiebank Berlin, així com amb el Banc Garriga Nogués i Nebots de Barcelona. Els proveïdors de la matèria primera per a la fàbrica eren de la Jonquera, Darnius i Agullana, i el nostre especialista en suro era Joaquim Forest "Quimet", i més tard el seu fill, que encara el 1969 –data d'aquestes petites memòries- encara treballa a la casa Alemana de Sant Feliu⁵.

⁵ La Casa Alemana S.A., empresa dedicada a la fabricació de taps de suro, emplaçada a la carretera de Girona de Sant Feliu de Guíxols, va ser fundada per Karl Bender i el seu apoderat Willy Müller, l'any 1920.

Jardins de la casa Bender a l'actual número 9 - 13 del carrer de Capmany de Sant Feliu. (Procedència: Ulrike Gresser-Bender).

L'any de 1910, vaig passar a convertir-me en copropietari de l'empresa i, el dia 11 de juny d'aquell mateix any, em vaig casar amb Margarete Pagentecher, i van fer la cerimònia i el banquet als jardins de la casa familiar del carrer Capmany de Sant Feliu de Guíxols. Amb la meua esposa vàrem tenir tres filles, totes nascudes a Sant Feliu: Elionor (Lore), el 1911 – precisament el mateix any en què em varen nomenar vicecònsol d'Alcmanya a la província de Girona, en substitució del meu pare Alois, càrrec que vaig ocupar fins a l'any 1931-; Gabriele (Gabi), la nostra segona filla, nascuda el 1913, i Gunhilde (Guni), el 1915.

Al segon decenni del segle XX, la meua muller i jo vàrem fer construir una petita casa davant mateix de la platja de sa Conca, a la qual anomenàrem Mar Bella. Crec sincerament que és la platja més meravellosa de tota la Costa Brava. Aquesta caseta, la vàrem tenir més de cinquanta anys, i la vam vendre l'any 1963 i en vam construir una altra al sector de Pinell.⁶

Aquell mateix decenni, els Bender vàrem obrir una sucursal a Burdeus on veníem suro manufacturat a les cases Calvet, Eschennamen, i altres empreses especialitzades en la fabricació de conyac. Aquests anys són els de la partença d'en Messer, apoderat de la nostra fàbrica a Sant Feliu, que va decidir de retornar a Alcmanya, i la conseqüent arribada

⁶ La seva néta Ulrike Gressel-Bender encara conserva aquesta casa vora el cim del turó de Pinell. Fou precisament en aquest mateix xalet de s'Agaró, on el 9 d'agost de l'any 2004 vaig tenir coneixement d'aquest manuscrit.

Capçalera comercial de l'empresa Bender (Procedència: Rainer Müller Alken).

de Willy Müller (1912), procedent de Manheim, per substituir-lo com apoderat a Espanya.

L'estiu de 1914, ens anàrem de vacances, la meva dona i les dues filles Lore i Gabi, a Bador-Vernet (França), on ens assabentàrem de l'inici de la Primera Guerra Mundial, i retornàrem immediatament a Sant Feliu de Guíxols. Vaig decidir de partir cap a Alemanya i servir com a oficial d'un regiment de cavalleria de l'exèrcit del meu país. Aquesta guerra va arruïnar l'empresa i la família: l'únic fill del meu oncle Franz, el meu cosí Heini –diminutiu d'Heinrich - hi va morir, així com l'oncle Wilhem i el seu fill Willy, també el meu germà i el tercer fill de l'oncle August.

Als inicis de la guerra la sucursal de Bordeus va ser requisada pels francesos. L'empresa Bender va tenir moltes dificultats per comercialitzar amb els seus clients de l'estranger, principalment amb les exportacions d'ultramar. El cert és que tots els enviaments que podíem fer de la nostra producció de Sant Feliu, gestionats per Willy Müller, anaven a nom de diversos industrials de Sant Feliu, per tal de poder exportar. De tants noms que havia de posar i contractar en Willy, al final ja no sabíem quin nom veritable tenia l'empresa.

En acabar la Primera Guerra Mundial, el govern francès va imposar una moratòria de deu anys a l'empresa Bender, per tal de poder fer negocis al seu país. Davant d'aquestes dificultats el primer que vaig fer, quan va ser del tot possible aconseguir-ho, va ser creuar l'Atlàntic i anar-me'n al Brasil, l'Argentina i Xile. Allí vaig passar-hi diversos mesos intentant redreçar l'antiga clientela que teníem en aquell continent. A Brasil, el

meu representant em va aconsellar que no parlés ni alemany ni espanyol, per les males relacions governamentals en què es trobaven aquests països, i em van recomanar que ho fes en francès per tal de millorar la gestió. Foren anys de dificultat empresarial i de gran inflació econòmica. Als anys vint, l'empresa de Frankenthal va canviar el nom de Bender, pel de Bender Welke. Alhora, una companyia americana va comprar les fàbriques d'Alemanya i Espanya, després de moltes negociacions i d'haver arribat jo a la conclusió personal que, com que no tenia fills barons que volguessin continuar l'empresa familiar, el despreniment d'aquesta em seria menys traumàtica.

A la dècada dels anys trenta vaig viure a Barcelona, en una casa molt gran que ens vàrem fer construir. Mentre Willy Müller dirigia la Casa Alemanya a Sant Feliu de Guíxols, jo, per un temps, em vaig encarregar de dirigir una fàbrica de carrosseries de camions. Aquí confraternitzava amb els meus compatriotes de la colònia alemanya i, l'any 1923, es va fundar la Cambra de Comerç Alemanya de la qual vaig formar part.

Vaig viure els inicis de la guerra civil espanyola l'any 1936, en què uns milicians -d'origen murcià -, entraren a casa meva per la força i ens volgueren afusellar. L'ajut d'un veí català que va intercedir per mi i la nostra família va evitar l'assassinat que s'anava a cometre. No vàrem poder evitar, però, el robatori de joies i els efectes valuosos que teníem a la casa. Ens vàrem espantar molt per aquests fets i, de mutu acord, decidírem de marxar de Barcelona amb un vaixell que salpava del port en direcció a Gènova. D'allí vàrem agafar un tren extra que ens va portar a Munic.

A la nostra Alemanya ens hi vàrem passar des de l'any 1936 fins al 1951, vivint amb pròpia pell els greus episodis de la Segona Guerra Mundial, amagats en un poble rural prop d'Stuttgart. En aquest lloc les meves filles es varen casar i varen tenir els seus fills, els meus néts, precisament en uns anys d'angoixa, fam i mort.⁷ Vaig haver de comercialitzar amb qualsevol producte que queia a les meves mans, per tal de guanyar-me un sou. La meva esposa Margarete va anar a treballar al camp per poder ajudar a mantenir viva la família. Desgraciadament, la família Bender va patir altre cop com a la Primera Guerra Mundial: Kurt Bender va morir al front, a 60 quilòmetres de Moscou, així com els dos fills de Willy Müller, el nostre apoderat de la fàbrica de Sant Feliu de Guíxols, que s'havien enrolat a la Wermatch.

Acabada la guerra, amb tota la problemàtica que això comportava, vaig tenir sort de treballar com a representant de la casa Miramax, que

⁷ Ulrike Gressel-Bender no va conèixer el seu pare fins a l'edat de 9 anys, després que l'exèrcit britànic l'alliberés d'un camp de presoners militars (1949).

venia productes especialitzats per encendre les llars de foc. Amb el temps, a l'inici de la dècada dels anys cinquanta, ja novament aposentats, vàrem decidir de tornar a Espanya, a Valldoreix. La casa de Barcelona, la vàrem trobar abandonada i saquejada de totes les seves pertinences, i el record d'aquells milicians de l'any 1936 ens va fer decidir de vendre-la.

Vàrem tornar a Sant Feliu de Guíxols, a la petita casa de la Conca. Aquella visió tranquil·la del mar, els boscos i dels seus camps, després de quinze anys d'absència, ens va fer plorar, a tota la família. Era un plor de nostàlgia per haver estat tan lluny d'aquí, però també eren llàgrimes d'alegria de poder-ho tornar a veure.

L'any 1963 ens vàrem vendre aquesta casa i ens en férem una altra al cim de Pinell. Els negocis dels Bender continuaven actius amb noves generacions. El 1969, Otto Bender, nét del meu oncle August Bender, el fill primogènit d'Heinrich Adam Bender, era el director general de l'empresa Bender Werke de Frankenthal, amb una producció mínima del sector surer, però amb un desenvolupament excepcional dels productes derivats del plàstic que esdevenien el motor d'aquesta empresa".

El manuscrit de Karl August Bender acaba aquí. Encara, però, hi afegirà una mena de postdata que reflecteix l'estima per la ciutat i la seva rogalia:

"La nostra família queda unida en aquesta terra, rodejats dels fills i dels nostres records. És la història de molts alemanys a l'estranger que, malgrat tenir una pàtria de naixement, en tenen una altra d'adopció o de tria, i que han optat per ser-hi tota la vida".

És molt probable que Bender escrigués aquestes vivències en el pis del passeig del Mar, amb cantonada al carrer de Sant Antoni, on tenia aleshores la seva residència. Quan el seu estat físic va necessitar de l'ajut sanitari continuat, va passar a residir en una residència geriàtrica de Malgrat de Mar. Allà, hi va morir a l'edat de 95 anys, l'any 1979.

Deixà escrit, però, que si les circumstàncies de la vida i la familiaritat no l'havien deixat néixer ni morir a Sant Feliu de Guíxols, una ciutat que havia estimat com a pròpia, almenys les seves despulles hi reposarien eternament en el seu cementiri. I d'aquesta manera la seva família ho va respectar.

La seva filla Gunhilde (Guni), de 92 anys, que viu actualment a Alemanya, i ha passat sempre les seves vacances a la casa de s'Agaró, filla de Sant Feliu, ha deixat escrit que en morir vol reposar al costat del seu pare, al cementiri guixolenc.